

“ÇİRKİN ÖRDƏK BALASI”

İctimai bir sorğu keçirilsə, respondentlərin 90%-i “Çirkin ördək balası”nın folklor nümunəsi olduğunu deyir. Çünki hekayə o qədər yayılıb, klassikləşib və yüzrlə versiyada danışılıb ki, onu hansısa bir müəllifin yazdığı da unudulub. Nağıllarda baş verənlər, baş qəhrəmanlar, divlər, cadugərlər o qədər fantastikdir ki, hansısa müəllifin bunu yaşanmış hekayələrdən ilhamlanaraq yazacağına inanmaq olmur. Elə izahlı lüğətlərdə də nağıllar “tamamilə təxəyyül məh-

“HARRİ POTTER”

“Harry Potter” dünya ədəbiyyatında cığır açmış hekayədir. Bəlkə, bundan 300-500 il sonra bu roman da bir nağıl kimi danışılacaq. Hər nə qədər roman fantastikanın zirvəsi hesab olursa da, romanın hər bir hissəsində Roulinqin öz həyatını, təcrübələrini əks etdirən nüanslar var. Məsələn, Roulinqin anasını çox tez itirməsinin travması, işsiz və evsiz qaldığı illərdəki psixoloji vəziyyətini göstərən nüanslar romanda tez-tez ön plana çıxır.

“HANSEL VƏ QRETEL”

Qrim qardaşlarının qələmə aldığı “Hansel və Qretel” nağılının real hekayəsi isə sözün əsl mənasında ürkdüdüdür. 1600-cü illərin əvvəllərində Almaniya şəkər çörəkləri, peçen-yeleri ilə məşhurlaşmış Katerina Şkareder adlı aşpaz olub. Qadının əlindən çıxan yeməklərin, şirniyyatların dadına hamı məftun imiş. Lakin Şkareder öz keşfi olan təamların hazırlanma üsullarını heç kimlə bölüşmürmüş. Şkarederi özünə rəqib görən, eyni küçədə çörək bişirib satan Hans

kayəsi ilə daha yaxından tanış olmaq istəyənlər müəllif CM Barrienin həyatı haqqında aparılan araşdırmalara müraciət edə bilər.

Nağılın müəllifi Ceyms Metyu 6 yaşında iken 13 yaşlı qardaşı Devid oyun zamanı keçirdiyi bədbəxt hadisə nəticəsində ölüb. Devidin ölümündən sonra anaları mənəvi sarsıntıların ağışından xilas ola bilmir. Kiçik oğlu ilə Devid kimi davranan, onu Devid kimi çağırən anasını xoşbəxt etmək üçün balaca Ceyms də özünü qardaşı kimi aparır. Bu qeyri-sağlam mühit Ceymsin həyatında izsiz ötürmüş və o, psixogenetik balacalıq sindromunun təsirinə məruz qalır. Bütün ömrü boyu 13 yaşında qalır - boyu 140 sm, üz cizgiləri və orqanları da bir yeniyetmənininki ilə eyni forma və ölçülərdə olur. Əvvəllər Ceyms öz rolunu yaxşı ifa etsə də, əsla qardaşı Devid kimi şən, gülürüz uşaq ola bilmir. Devid Neverlənddəki Piter Pen kimi qalır, Ceyms isə Vendi və fani qardaşları kimi böyüyür. 1929-cu ildə öz xəstəliyi ilə bənarşan Ceyms Metyu “Piter Pen”in bütün müəllif hüquqlarını “Great Ormond Street Hospital for Sick Children” uşaq xəstəxanasına verir. Bu əsərin çapı, tərcüməsi, tirajlanması, səhnələşdirilməsi, ekranlaşdırılması zamanı təyin edilən “müəllif

təxəllüsü ilə çap etdirmiş müəllifin bütün həyatı araşdırıldı. Bu zaman həmyaşıdları ilə münasibətdə soyuq, azdanışan, qaraqabaq kimi tanınan riyaziyyatçı Çarlz Doqsonun uşaqlarla həddindən artıq, onların çılpaq və yarıçılpaq şəkillərini çəkə biləcək qədər mehriban münasibət saxladığı aşkarlanıb. “Mamamia” dərgisində Karolun dostlarından birinin qızına yazdığı məktubun mətni isə sözün əsl mənasında müəllifin şəxsiyyətinə kölgə salır: “Saçlarını yığmağıma icazə verdiyin üçün səni xüsusilə öpür və təşəkkür edirəm. Hürüyünü mənim əvəzime yenə öpərsən, onlar da sənin öpməyini istəyir...”

Doqsonun bütün dostlarının uşaqlarını qucağında oturdub çəkdiyi şəkillər də birmənalı qarşılanmayıb. Xüsusilə də, Oksford xristian kilsəsində yüksək rütbəli məmur işləyən Henri Liddelin uzunömürlü bir nağılın baş qəhrəmanı olan qızı Alis Liddelin yatarkən çəkilən fotoları psixanalitiklərin müəllif haqqında olmanın iddialar səsləndirməsi ilə nəticələnib. Alisi əyləndirmək məqsədilə dovşanlı, siçanlı, pişikli nağıllar danışan riyaziyyatçı alimin arxivində Lorina Liddelin tamamilə çılpaq fotolarının olması və günlüyündə qeyd

Nağıllar nağıl deyil...

sulu” hekayələr kimi təqdim edilir. Həmişə xoşbəxt sonluqla bitən, yaxşılıq qalib olduğu, pislərin cəzalandırıldığı, çoxumuzun uşaqılıq xəyallarının qəhrəmanı olan personajların canlandırıldığı bu hekayələr heç də tamamilə təxəyyül məhsulu deyil. Bir pis xəbər isə bu qəhrəmanların, əslində, çox kədərli tale yolu keçmiş olmalarıdır. 100 illərdən danışılan nağıllardan bəzilərinin bilinməyən həqiqətlərini sizin üçün seçdik.

Uşaq nağıllarının əvəzolunmaz müəlliflərindən Hans Kristian Andersonun “Çirkin ördək balası” nağılında yaratdığı baş qəhrəman, yeni çirkin ördək elə müəllifin özüdür. Bizim üçün çətinliklərlə mübarizənin sonunda rifaha qovuşmağın etalonuna çevrilmiş çirkin ördək balası Anderson üçün avtobiografik hekayədir. Kasıb bir ailədə doğulmuş Hans olduqca iri, yəndəmsiz burnu, böyük ayaqları ilə hər zaman yaşıdlarının istehzalı baxışları, rişxəndli gülüşləri ilə mənəvi mübarizə aparmalı olub. Bu görüntü ilə o, çox sevdiyi teatr-musiqi dünyasına da yol tapa bilməyib. Saysız hiylə-oyunla istedadını nümayiş etdirdikdən sonra Hans ləyiq olduğu diqqəti görür. Yalnız bu dönüş nöqtəsindən sonra Hans yaxşı təhsil alır, şöhrətə, nüfuza sahib olur, sanki bundan sonra insanlar onun nəhəng ayaqlarını, iri burnunu da görmürlər. “Çirkin ördək balası”nda öz həyatından yola çıxan müəllif insanlara çətinliklərə qarşı mübarizə aparmaqla xoşbəxtliyə qovuşmanın mümkünlüyü fikrini aşılayır, zənginlik və yoxsulluq anlayışlarını əks etdirir.

Metzler isə onun sirlərini öyrənmək üçün qadına saysız-hesabsız vədlər verir, hətta evlilik təklif edir. Lakin Şkareder birmənalı şəkildə onun bütün vədlərinə imtina ilə qarşılıq verir. Daima rədd cavabı alan Hans Metzler qəsəbədə Katerinanın cadugər olduğunu, bəşirtilərə naməlum qarışıqlar əlavə etdiyini yayır. Tezliklə məsələ böyüyür və iş məhkəməyə çıxır. Katerina ittihamları rədd etsə də, həbs olunur. Həbsdə də həqiqəti etiraf etməsi üçün işğənə görə qadın nəhayət, bir müddət sonra günahsız olduğuna həbsxana və məhkəmə rəsmilərini inandıra bilir. Azadlığa çıxdıqdan sonra Katerinanın işlərinə nəinki qəsəbədə, hətta şəhər mərkəzindən də müştərilər çıxır. Hans bu qadını məhv etməyi qarşısına məqsəd qoyur və bacısı Qretedən kömək istəyir. Katerinanı uzun müddət izləyən bacı-qardaş mənfur niyyətlərini reallaşdıraraq, qadını Spessart meşəsində - evinə gedən yolda öldürüb, cansız bədəninə Hansin çörək təndirində yandırır. Hadisə Almaniya böyük səsküyə səbəb olur, Hans və Qrete hakim qarşısına çıxsa da, sonradan sərbəst buraxılırlar.

Bu tragediyadan illər sonra Qrimm qardaşlarının “Hansel və Qretel” şah əsəri yazılır. Nağılda Hansel və Qretel günahsız uşaq, Katerina isə amansız cadugərdir. Əslində, Katerina özü amansız bir paxıllıq duyğusunun qurbanıdır.

PİTER PEN

Piter Pen isə yəqin ki, otuzdan çox cizgi film rejissorunun müraciət etdiyi dünyanın ən sevimli uşaq nağılı qəhrəmanıdır. Piter Penin əsl he-

hüququ” məbləği 2008-ci ilə qədər həmin xəstəxananın hesabına köçürülüb. Bu gəlirlə xəstəxana yüzrlə uşağın mülaləcə xərcini qarşılayıb.

ALIS MÖCÜZƏLƏR DİYARINDA

Levis Karolun şah əsəri “Alis möcüzələr diyarında” nağılı haqqında səslənən ağılaşmaz, iddialar isə az-çox oxuculara məlumdur. İntim mesajlar, narkotik təbliğati, əmək istismarı kimi ən üzdənraq iddiaların hamısı 150 ildir uşaqların rəngli dünyasını bəzəyən bu hekayə haqqında səsləndirilib. Çin daxil dünyanın iyirmiye yaxın ölkəsində yayım qadağası görmüş kitab səhrli kekslər, gizli qapılar, pişiklər, qurbağalarla 150 ildir ki, rəflərdən əskik olmur, teatr səhnələrindən, komputer oyunlarından tutmuş rəsm dərslərinə qədər bir çox mədəni tədbirdə program mövzusu seçilir. Hətta eyniadlı nevroloji sindrom belə kəşf olunub.

Əslində, bütün məsələ Kraliça Viktoriya dövründə iffət anlayışının zəifləməsi və sonrakı dövrlərdə psixanalizin ön plana çıxması ilə başlayıb. Göbələk yeyib yuxuya dalan (Real qəhrəman Alisin fotolarının çəkilməsi və başqa məqsədlər üçün narkotik ilə yatırıldığı düşünülür. Uşağın bunda təhlükəli bir şey olmadığına inanması üçün Karol tərəfindən ideyanın nağıl vasitəsilə təbliğ edildiyi iddiası var - red.), böyümək arzusunda olan (uşağın vaxtdan əvvəl fiziki inkişafa meylləndirilməsi - red.), yeni yerdə öz bildiklərini təbiq etməyə çalışan bir qəhrəman (qadınliq, kraliçalıq, eqoizm meylləri - red.) psixanalitiklərə heç də adi gəlmədi. Dostunun qızlarına bəda-hətən danışdığı nağılları Karol Levis

etdikləri həqiqətdən də nağılda insana məntiqi gəlməyən səhnələrin altında başqa nüansların yatdığı fikrini aşılayır: “Niyəsə mənə oğlan uşaqlarının çılpaq fotoları maraqlı gəlir. Nə vaxt oğlan uşaqlarını çılpaq çək-səm, şəkə baxanda onu geyindir-mək istəyirəm”. Bütün bu araşdırmalar uşaqların necə yatırıldığı məsələsinə də gündəmə gətirmişdi. Lakin nə Liddellər, nə də Karolla uşaqlarının fotoları olan ailələr bu məsələlər haqqında danışılıb. 1863-cü ildə isə Liddell ailəsi ilə Karolla münasibəti qəfil və birdəfəlik bitib. Günlüklərində Alisdən uzun-uzadı danışan müəllif bu münasibətin niyə bitməsi ilə bağlı heç bir qeyd aparmayıb. Lakin söz-söhbətlərə görə Doqsonun 12 yaşlı Alislə evlənmək istəməsi Henri Liddelin kəskin etirazına tuş gəlib və ailə qızlarını bu adamdan uzaqlaşdırıb.

Validələri və minlərlə oxucunu qarışıq duyğulara məruz qoyan bütün bu iddiaların əksinə, çağdaş tənqidçilər “Alis möcüzələr diyarında” nağılını yazarın şəxsi keyfiyyətləri və həyat tərzindən tamamilə uzaq tutur və bunun dünya uşaq ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələrindən olduğu fikrini müdafiə edirlər. Lakin tənqidçilərin fikirlərinə hörmətlə yanaşsaq da, azyaşlılara nə oxuyub, nə izlətdirə-cəyimiz haqqında iki dəfə düşün-məkdə fayda var.

Mənbə: BBC, mamamia.com.

İngilis dilindən tərcümə edən:
Elcan Salmaqızı

